

III. FRANSIZ ANAYASA MAHKEMESİ

Leon JOZEAU - MARIĞNE

Anayasa Konseyi Üyesi

Sayın Başkan, Bayanlar, Baylar,

Önce, temsil etmekten onur duyduğum Anayasa Konseyi ve şahsım adına, gerek bize yapılan çağrı için, gerekse bana gösterilen hüs-nükabul için kendilerine çok çok teşekkür ettiğimi ülkeniz makam-larına iletmesini Sayın Başkandan diliyorum.

Bayanlar, Baylar, bu salonda pek çok anayasa mahkemesinin tem-silcisini birarada görmekten dolayı sevinçliyim. Bugün Ankara'da, dün Lizbon'da, Avrupa Anayasa Mahkemelerinin VII nci Konferansı-nın yapılması münasebetiyle, toplantıların sayısı artıyor. Bu görüşme-lerin yararı açıktır, deneyimlerin karşı karşıya gelmesi bir zenginleş-me kaynağı değil midir? Bununla birlikte, Anayasaya uygunluk dene-timinin farklı sistemlerinin birbirine göre olan değeri konusunda mah-kemelerimizin fazla aceleci karşılaştırmalarına gitmek de uygun ol-mayacaktır.

Değeri ve otoritesi ne olursa olsun, kurumlar kendilerini çevre-leyen dünyadan kopuk yaşamamaktadırlar. Farklı hukuk geleneklerin-den gelen, çeşitli politik sistemlerin içerisinde yer alan mahkemele-rimizin, kaçınılmaz biçimde kendi özellikleri bulunmaktadır.

Fransa sözkonusu olduğunda, Fransa'nın Anayasaya uygunluk de-netimi sisteminin özellikleri, kurumlarının yaşamına uymuş bir dene-timi mümkün kılmaktadır.

I. Fransız Anayasaya uygunluk denetimi sisteminin özellikleri şunlardır :

— Anayasaya uygunluk denetimi, önleyici bir denetimdir.

Denetim, yasanın Parlamento tarafından oylanmasından sonra, Cumhurbaşkanını tarafından yayımlanmasından önce, önleyici amaçla

uygulanır. Yasaların yayımlanma süresini 15 gün olarak tespit eden 1958 Anayasasının 10 uncu maddesinin uygulanması sonucu, Anayasa Konseyine başvurulması ancak, yasanın kabulünü izleyen bu 15 günlük dönem içerisinde mümkündür.

— Denetim **soyuttur** (mücerret).

Önleyici bir denetim olmasının sonucu olarak, ve yayımlanan kanunun uygulamaya konmasından önce söz konusu olması dolayısıyla, denetim soyuttur.

Bununla birlikte Konsey, bu denetim çerçevesinde, normun uygulanışına da ilgi göstermiştir. Bir yandan yasaların uygulanmasında Anayasaya aykırı kullanım olasılığının tek başına bu yasaların Anayasaya aykırılığını gerektirmeyeceğini vurgulamış, öte yandan da bu gibi kötü kullanımların idarî ve yargı makamlarının, ve yerine göre de mahkemelerin müdahalesinden ileri gelebileceğini de pek çok kez hatırlatmıştır.

— Denetim **ihthiyaridir**.

Anayasaya uygunluklarının denetimi için Anayasa Mahkemesine sunulmaları zorunlu olan, yalnızca Anayasayla ilgili yasalar ile parlamenter meclislerin tüzükleridir. Bu iki tür norm dışındaki denetim isteğe bağlı bir nitelik kazanmakta, denetimle ilgili kararların verilmesi gereği ise ancak bu konuda yetki sahibi olan makamlardan birisinin başvurusu durumunda doğmaktadır.

— Denetim, **belirlenmiş siyasal makamlar tarafından** harekete geçirilir.

Anayasa Konseyi'nin, hiç bir re'sen harekete geçme yetkisi bulunmamaktadır.

29 Ekim 1974 tarihli Anayasa reformuna kadar, yalnızca Cumhurbaşkanı, Başbakan, Senato Başkanı ve Millet Meclisi Başkanı Anayasa Konseyine başvuruda bulunabiliyorlardı.

Anayasa Mahkemesine başvuru hakkı, bu reformdan bu yana, Milletvekili ya da senatörlerden oluşan altmış parlamentere de açılmıştır. 1974 reformunun etkisi, başvuru sayısını çok büyük oranda artırmak olmuştur.

1959'dan 1974'e kadar Konsey'e ancak 9 başvuruda bulunulmuştu (6 kez Başbakan, 3 kez de Senato Başkanı tarafından). 1974'ten 1987'ye kadar ise, 124'ü, genellikle muhalefete mensup olmak üzere parlamenterlerin talebi üzerine verilmiş 130 karar söz konusudur.

Konseye en fazla başvurunun parlamento içi muhalefetten geliyor olması, anayasal yargının denetim kararlarını alkışlayan ya da tersine eleştiren politik yorumlara yol açmaktadır.

Bununla birlikte, her durumda ve başvuru biçimleri her ne olursa olsun, politik tepkilere yol açma olgusunun, Anayasaya uygunluk denetiminin bizzat kendi yapısı içerisinde bulunup bulunmadığı sorusu sorulabilir. Gerçekten de, 1928 yılında anayasal adalete ve Avusturya Yüce Anayasa Divanına adadığı tezde, büyük hukukçu Charles EISENMANN'ın şöyle yazdığını anımsıyorum : «Eşyanın tabiatı gereği anayasal adalet bir ülkenin, bu adaletin son tahlilde hukuk uyumsuzluğuna dönüştürme yönünde etkilediği yüksek siyasî savaşların imajını —parça parça ama mutlaka sadık bir biçimde— yansıtan bir ayna gibidir.»

— Denetim kısa süreler içerisinde sıkıştırılmıştır.

Metinlerde Anayasa Konseyine, karar vermesi için emredici süreler ayrılmış bulunmaktadır.

Konsey bir aylık bir süre içerisinde karar vermek durumundadır; bu süre, hükümetin isteği halinde 8 güne iniyorsa da, bu durum son derece enderdir.

Konsey uygulamada kendisine ayrılmış olan sürenin tümünü kullanmaktadır. Bununla birlikte, başta malî kanunlar olmak üzere daha hızlı kararlar alındığı da olabilmektedir.

Katı metinlerin dayattığı sürelerin kısalığı yine de Konseyi, kendisine sevkedilen yasaları yüzeysel bir biçimde incelemek zorunda bırakmamaktadır.

Gerçekten de, bir metnin ortaya koyduğu Anayasaya uygunluk sorunları, bu metnin Konseye sevkedildiği andan önce de hissedilmektedir.

Bu sorunlar, yasanın kabulünden oldukça uzun süre önce tartışılmıştır.

Sorunlar önce, Anayasa'nın 39 uncu maddesi uyarınca yasa tasarıları hakkında, bu tasarıların Bakanlar Kurulunda ele alınmasından önce görüş bildiren Danıştay'ın idarî kuruluşlarında ortaya konulabilmektedir.

Sorunlar, yasanın Parlamento huzurunda, gerek genel tartışma sırasında, gerek hükümetin Anayasaya aykırılık ileri sürmesi gibi özel usuller dolayısıyla, ve gerekse uzlaşmazlık konusu maddelerin tartışılması sırasında da tartışma konusu edilmektedir. Bu şekilde tartış-

lan metnin Anayasaya uygunluğu konusunda karşılıklı tezler ortaya konulmaktadır.

Nihayet bu sorunlar, Parlamento dışında tavır alışlara da konu olmaktadır. Gerçekten de, uzmanların ya da profesörlerin, basında makaleler yayınlarak görüş bildirmeleri ender değildir.

Ayrıca, yasaların incelenmesi başvuru tarihinde başlamaktan uzaktır, ve önceden yapılan tartışmalar sırasında, anayasal yargının fikirlerini besleyen düşünceler ileri sürülebilmektedir.

Fransız Anayasaya uygunluk denetimi sisteminin başlıca özellikleri bunlardır. Bu özellikler, şimdi göreceğimiz üzere, bu denetimin Fransa'nın hukukî ve siyasal yaşamına uygunluğunu oluşturan bir sadelik ve **esneklik** sağlamaktadır.

II. Denetimin, kurumların yaşamına uyarlanması :

Önce **sadelik** konusunu ele alalım.

Yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan bir yasaya artık itiraz edilemez ve Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülemez.

Profesör Jean RIVERO'nun belirttiği gibi, «Fransız sistemi basittir. Parlamento bir metni oylayarak kabul eder, metnin yürürlüğe girmesinden önce, Anayasa Konseyine başvuruda bulunulur; metnin Anayasaya uymadığı beyan edilirse, metin sahneden çekilir; kişiler kullisteki yerlerini alır, metin ortaya çıkmamıştır, sorun bitmiştir. Sonuç, anayasal davanın ana davaya eklenmesiyle ortaya çıkan ilgi çekici ama karmaşık sorunların tümünden kurtulunmasıdır.»

1958 Anayasasının böyle bir denetimi seçmiş olması, **hukukî güvenlik**'e bağlı Fransız hukuk geleneğinin hesaba katılmasıyla olmuştur. Bu durumun, Anayasaya uygunluk denetiminin bu gelenekle çatışmadan yerleşmesini mümkün kıldığında kuşku yoktur.

Gerçekten de, Anayasa Konseyi bir yasanın Anayasaya uygun olduğu kararını verirse, yasa yayınlanarak yürürlüğe girebilir. Tekemmül etmiştir. Tersî durumda, daha önce mevcut olan hukuk düzeni sürer. Bu şekilde, Konsey'in kararları, bireylerin durumları üzerindeki bütün yansımaları ile birlikte görülen bir hukuk boşluğu yaratma etkisi göstermeyecektir.

Bu **sadelik**, kesin bir **esneklik**'le birlikte yer almaktadır.

Anayasaya uygunluk denetimi, yasama erkinin kullanılmasını zorlaştırmaksızın ve geciktirmeksizin uygulanmaktadır.

Anayasa Konseyinin kararları, yasanın yürürlüğe girişi üzerinde değişik etkilere bulunabilir.

Birinci varsayım, yasanın tümüyle Anayasaya uymadığının beyan edilmesidir. Böyle bir durumda yasanın yayımlanarak yürürlüğe girmesi olanaksızdır. Fakat Parlamente'ye yine de, Anayasa Konseyinin kararını hesaba katan yeni bir metin sunulabilir. Bu durum örneğin, millileştirmelerle ilgili yasa hakkında çıkarılan 16 Ocak 1982 tarihli kararı müteakip ortaya çıkmıştır.

Aynı şekilde, bir kararın yasanın kısmen yayımlanmasına yol açması varsayımında, Anayasa Konseyinin Anayasaya aykırı olduklarını beyan ettiği hüküm veya hükümlerin, yeni bir metne başka bir biçimde yeniden alınması mümkündür.

Nihayet, son bir varsayım olarak özgül yanları üzerinde durulmaya geçecek olan, **yeni görüşme** varsayımı vardır. Buna göre, Anayasaya aykırılık kararının yasa metninin tümünü değil de yalnızca bir kısmını ilgilendirmesi halinde Anayasa'nın 10'uncu Maddesi ile 7 Kasım 1958 tarih ve 58-1067 sayılı Kararnamenin 23 üncü maddesinin bileşik hükümleri Cumhurbaşkanına, yasanın Anayasal yargı tarafından aykırı bulunan maddeleri budanmış olarak yayımlanmasındansa, yeniden görüşülmesini Parlametodan isteme olanağını vermektedir. Anayasa Konseyi'nin 8 Ağustos 1985 tarihli kararıyla Yeni Kaledonya'nın gelişimi ile ilgili yasanın 4 üncü madde 2 nci fıkrasının Anayasaya uymadığını ilân etmesi sırasında, Cumhurbaşkanı bu alternatifini kullanmış ve kararın çıkışının ertesi günü Meclisi, gündeminde yalnızca bu yasanın yeniden görüşülmesi bulunan bir olağanüstü oturma çağırıştır. Bu yeni görüşme, yasanın 4 üncü maddesinin 2 nci fıkrası metninin, Anayasa Konseyi'nin kararı doğrultusunda değiştirilmesi olanağını sağlamıştır.

Bu sadelik ve bu esneklik, denetimin etkinliğine engel oluşturmamaktadır.

Gerçekten de, Anayasa Konseyinin denetimine başvurulması zorunlu olmayan önemli metinlerde sık sık Konseyin incelemesine başvurulduğu gözlenmektedir.

1986 yılıyla ilgili bir istatistikî tespit, bu hususun anlaşılmasını mümkün kılıyor : Parlamento tarafından kesin bir biçimde kabul edi-

len 45 yasadaki uluslararası anlaşmaların onayıyla ilgili 14 tanesi hariç tutulursa, 17 yasa Konsey'e sunulmuştur ki bu da % 39 etmektedir.

Ayrıca, bu yasalardaki madde sayısı, bu 45 yasadaki toplam madde sayısının yarısına yakını oluşturuyordu (Toplam 944 madde üzerinden 457, başka bir deyişle % 49). Demektir ki 1986 yılında, yasama ürünlerinin yarısına yakını Anayasaya uygunluk denetiminden geçmiştir.

Öte yandan, Anayasa Konseyinin içtihatları geliştikçe, yasanın yapılış aşamasında bir önleyici denetimin devreye girdiği farkedilmektedir.

Örnek olarak, 1987 yılı için mali nitelikli aramalar düzenleyen bir yasa tasarisına ait bir madde için başvuruda bulunmuş olan yasa koyucu, önerilen hükmü 29 Aralık 1983 tarihli bir Anayasa Konseyi kararının getirdiği içtihata uyacak şekilde kendiliğinden değiştirilmiştir.

Sayın Başkan, Bayanlar, Baylar,

Sözlerimin sonuna geldiğim şu anda, beni bir endişe sarıyor; kendi davasını savunan birini dinlemiş olduğunuzu düşünmeniz endişesi.

Tam tersine, burada bir kanıyı dile getiriyorum. Aynı geleneklerimiz, Anayasa mahkemelerimizin içerisinde denetim çalışması yaptığı farklı ortamlar, bu mahkemeleri karşılaştırılmaları güç, özgül kurumlar haline getirmektedir.

Bu noktadan itibaren, esas olanın araştırılması imkân dahiline giriyor. Bakışımızı farklılıklardan öteye, ortak amaca, hak ve özgürlükleri koruyucu bir içtihadın geliştirilmesine yöneltebiliriz.